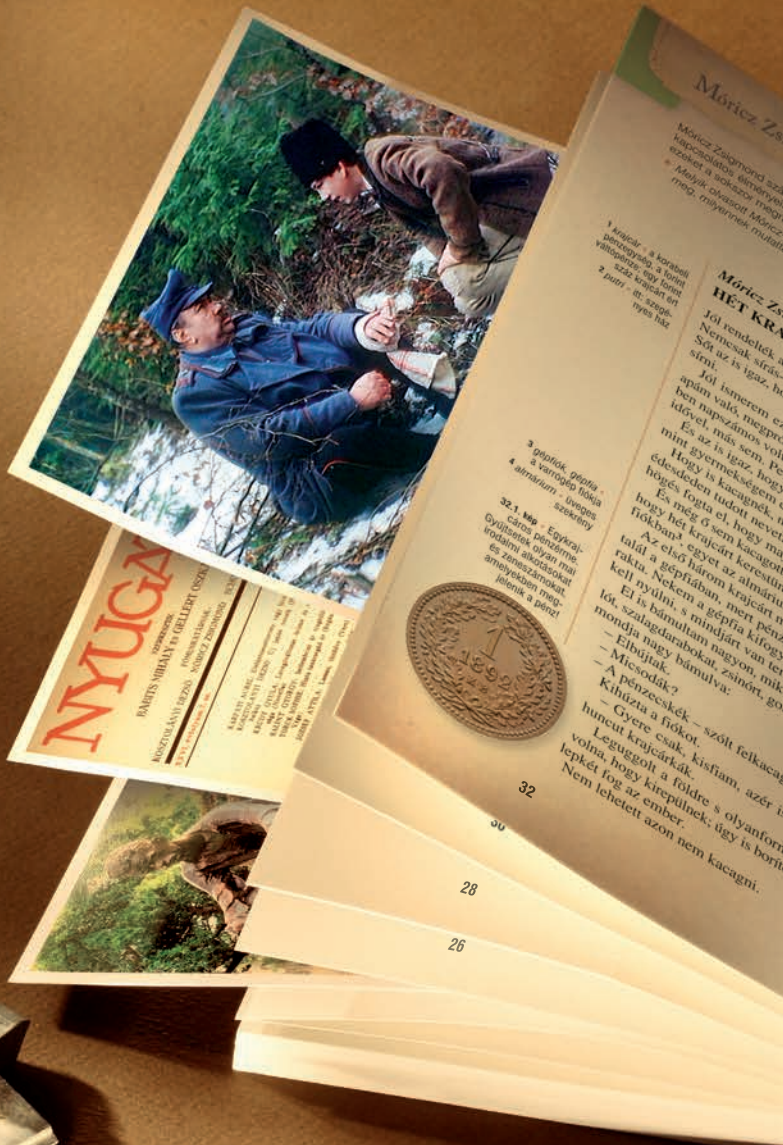

Sokszínű

IRODALOM

tankönyv

8

Posta István – Pető Györgyi

Sokszínű
IRODALOM
tankönyv **8**

Kilencedik, változatlan kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2019

*A jó könyvek mindig igazat mondanak,
még akkor is, ha olyasmit írnak le,
ami sohasem történt meg,
és nem is fog megtörténni.*

(Stanisław Lem)

Kedves Diákok!

Nyolcadik osztályos irodalmi kalandozásaink során közelebb kerülünk a jelenkorhoz. A *Nyugat* folyóirat szerzői – többek között Ady Endre, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Karinthy Frigyes – a múlt század első felében hozták létre életművüket, és irodalmunk legjelentősebb alkotói közé tartoznak.

Idén olvashattok verseket a 20. század embert próbáló időszakából, a világháborúk és a diktatúrák idejéből. Ezeknek a költeményeknek gyakran központi témája a rabság és a szabadság kérdésköre. A bemutatott regények is erről a korszakról adnak képet, eltérő stílusuk ellenére közös bennük, hogy a nehéz, sőt néha embertelen körülmények között is megmaradó emberség „dokumentumai”. Ezenkívül a szórakoztató irodalom különböző műfajaival, például a krimivel vagy a sci-fivel is találkozhattok. A dráma műnemét ebben az évben is Shakespeare egyik remekműve képviseli: Romeo és Júlia történetén keresztül ismerkedhettek meg a tragédia műfajával.

Az alábbiak a tankönyvben való eligazodásban segítenek.

A fejezetek felépítése:

- *nyitóoldal*, amely bemutatja a fejezet témáját;
- a *leckék*;
- a fejezet végi *összefoglalás*.

A leckék felépítése:

- rövid *bevezető* szöveg, amely bemutatja az adott rész témáját;
- *felvezető kérdés*;

- a tárgyalandó *irodalmi mű*;
- a műhöz kapcsolódó *szómagyarázatok, képek*;
- a *szöveg megértését segítő kérdések és feladatok*, amelyeket a következő ábra jelöl: ;
- a *tanulnivaló*, melyben a legfontosabb részeket vastag betűvel szedtük;
- a *tanult ismeretekre építő, gondolkodtató kérdések és feladatok*, amelyeket gyakran párokban vagy csoportosan kell megoldanotok, és amelyeket a következő ábra jelöl: ;
- a tananyaghoz kapcsolódó, világoszöld háttérrel elkülönített *érdekességek*, hasznos információk, melyeket nem kell megtanulnotok.

A tankönyv végén található:

- az *irodalmi ajánló*, amely érdekes könyvekre, filmekre és weboldalakra hívja fel a figyelmeteket;
- a *kislexikon*, amely a legfontosabb fogalmakat és azok magyarázatát tartalmazza;
- a tankönyvben szereplő *írók, költők életrajza*;
- a *képjegyzék*, amely a kötetben szereplő fotókhoz, rajzokhoz tartozó kiegészítő információkat tartalmaz.

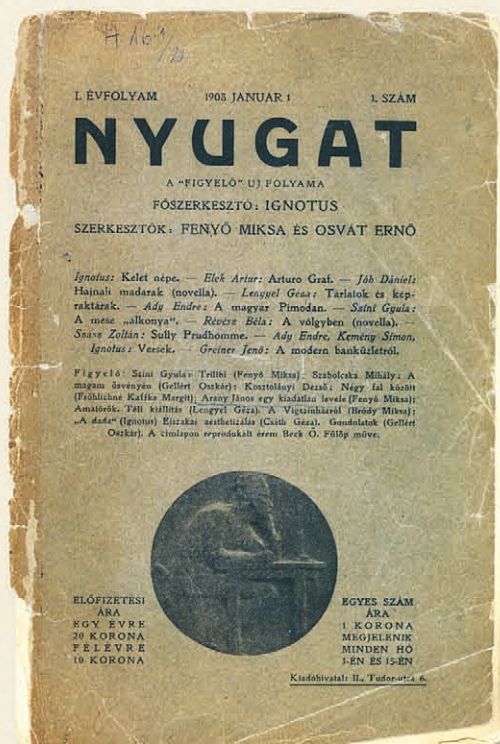
Hasznos, szórakoztató munkát és érdekes kalandozásokat kívánunk nektek az irodalom világában!

A szerzők

A Nyugat első nemzedéke

Magyarországon a 19. század utolsó harmadában hatalmas változások következtek be. Rohamosan fejlődött az ipar, ennek hatására gyorsan nőtt a városi lakosság száma. A megváltozott életkörülmények, az írás-olvasás elterjedése a kultúra és a tájékozódás iránti igényt is megerősítették. Sorra születtek az új folyóiratok, napilapok a világvárossá váló Budapesten, sőt a vidéki városokban is. Nemcsak az időszéri hírekről, a politikáról szóltak ezek az újságok, hanem írók, költők műveit is közölték. A korszak irodalmi folyóiratai közül kiemelkedett a *Nyugat*, amely több mint három évtizeden keresztül adott lehetőséget a modern irodalom iránt elkötelezett ifjú tehetségeknek műveik megjelentetésére.

- Nézzetek utána, hogy napjainkban milyen irodalmi folyóiratok jelennek meg!

Irodalmi és kulturális élet a Nyugat első korszakában

Irodalmi folyóiratot alapítani nehéz feladat. Az olvasóközönséget meghódítani és megtartani, az újságot újra és újra tartalmas, érdekes írásokkal megtölteni nagy tehetséget igénylő munka. Ritkán járt ez a törekvés olyan sikerrel, mint jó száz évvel ezelőtt a *Nyugat* című folyóirat esetében. A lap mai napig felülmúlhatatlan alkotógárdája nagyszerű szerzőkből és szerkesztőkből állt.

- *Beszélgétek meg, milyen lenne az a diákújság, melyet most indítanátok az iskolában!*

Történelmi háttér

Magyarország az 1867-es kiegyezést követően megindult az erőteljes polgárosodás útján. A gyors ipari fejlődés ellenére **azonban az ország kettős képet mutatott.** Az egyik **az elmaradott, vidéki Magyarország.** Itt megmaradtak a nagybirtokok, az arisztokraták továbbra is a hagyományos nemesi értékrend szerint, a többi társadalmi rétegtől elzárkózva éltek. Emellett a parasztság tömegeinek szegénysége, kiszolgáltatott helyzete jellemezte a vidéket.

A kapitalizálódó városok más képet mutattak. A városok vezető rétegét a nagypolgárság alkotta: a meggazdagodott vállalkozók, gyárosok, kereskedők, bankárok. Mellettük jelentősen nőtt a középosztályhoz tartozók: a tisztviselők, értelmiségiek száma. Azonban a városi lakosság nagyobb részét is a szegényebb rétegek, a megélhetésért küzdő kispolgárok (kishivatalnokok, iparosok) és a sokszor éhbérért dolgozó munkások képezték.

Művészeti és kulturális élet

Tudod-e?

Az első modernséget vállaló lap Kiss József *A Hét* című folyóirata volt, amely 1890-től jelent meg.

A kiegyezés után bevezetett kötelező népiskolai oktatás eredményeként **egyre többen tudtak írni-olvasni, s megnövekedett az igény a kultúra iránt.** A fővárosban és a vidéki nagyvárosokban színházak épültek, újságokat alapítottak, de olvasóköröket, könyvtárakat a kisebb településeken is létrehozhattak.

Az irodalom, hasonlóan a társadalomhoz, kétarcúvá vált. Hiszen a városi életforma olyan problémákat is felvetett, melyekre a hagyományos népnemzeti szemlélet és stílus már nem volt képes megfelelő választ adni.

8.1-2. kép • A kultúra fellendülésének jelei: falusi olvasókör (balra), illetve a Szegedi Nemzeti Színház 1883-ban elkészült épülete. Nézz utána, hogy a lakóhelyeden vagy környékén lévő kulturális intézmények mikor jöttek létre!

Az irodalom megújítása

A 20. század elején még a népnemzeti stílus volt a hivatalos irodalmi irányzat, amely Petőfi és Arany nyomában igyekezett járni, de a szerényebb tehetségű, többnyire maradi ízlésű szerzőknek inkább csak a nagy elődök utánzására futotta. **Egyre nagyobb igény mutatkozott azonban az irodalom megújítására.** Számos fiatal tehetség kezdte bontogatni szárnyait, akik ezt a célt tűzték ki maguk elé.

Ezt a szándékot tükrözte Ady Endre 1906-ban megjelent *Új versek* című kötete is, amely modern, új hangjával nagy visszhangot keltett.

Nagyváraddon 1908-ban irodalmi antológia (gyűjtemény) jelent meg *A Holnap* címmel, melyben Ady mellett fiatal tehetségek írásai kaptak helyet. A szerzők célja az volt, hogy hadat üzenjenek a maradiságnak, és – ahogy a kötet címe is mutatja – lefektessék a jövő irodalmának alapjait.

Ezeknek a törekvéseknek volt a betetőzője **az 1908. január 1-jével indult Nyugat**, mely szerkesztőinek köszönhetően **egyszerre képviselte a magas művészi színvonalat és az alkotói szabadságot.**

9.1. kép • *A Holnap* borítója. Olvasd le a képről, kiknek a verseit tartalmazta!

A kávéházi élet

Magyarországon a török időkben jelentek meg a kahvedzsik, a török kávéfőzők. A hódító itala azonban akkoriban még nem vált népszerűvé a magyarok körében. A kávézás divatja csak a 18. században, Nyugat-Európából indult hódító útjára hazánkban. A század végén egy angol utazó elismeréssel beszélt a budai és pesti kávéházakról, és meglepetten tapasztalta, hogy a főurak és a köznép ugyanazokat a helyeket látogatják.

A kávéházak fontos szerepet töltek be a közéletben is. Ezt jelzi az is, hogy az 1848-as forradalom kirobbantói, a fiatal pesti írók, értelmiségiek a Pilvax kávéházban találkoztak rendszeresen. Onnan indultak el március 15-e reggelén is.

A 19. század végén és a 20. század elején a művészek törzshelyévé váltak a kávéházak. Mindenki tudta, hogy melyik kávéházba kell mennie, ha valamelyik híres íróval, költővel vagy filmmel szeretne találkozni. Sok vers, írás ott, a kávéházi asztaloknál született. A *Nyugat* egyik alapítója, Fenyő Miksa így írt erről: „*Aki e korszak irodalomtörténetét meg fogja írni, legjobban teszi, ha fejezetei címéül egy-egy kávéházat választ: Royal, Club, Central, New York, Szabadság, Philadelphia, Modern.*”

A kávéházak minden napszakban fogadták a vendégeket. Az ételek, italok mellett tintát, papírt, újságokat, sőt lexikonokat is tartottak. A New York kávéház kínálatában szerepelt az „írótlál” vagy más néven „kis irodalmi” nevű fogás (sonka, szalámi és sajt), amelyet a pénztelen írók gyakran ingyen megkaptak.

9.2-3. kép • Kávéházi életképek. Karinthy Frigyes a kávéházi irodalmár „embertípusára” kitalált egy humoros elnevezést: Homo Caffea-ticus Litterarius. Miért volt fontos a művészek találkozása a kávéházakban? Hogyan járulhatott ez hozzá a kulturális élet fejlődéséhez?

10.1–3. kép • A *Nyugat* alapítói: Ignótos [ignótosz] (balra), Osvát Ernő (középen) és Fenyő Miksa. Nézz utána, hogyan osztották fel egymás között a lap körüli teendőket!

A *Nyugat*

Tudod-e?

Indulásakor a *Nyugat* legjelentősebb támogatója Hatvany Lajos, egy gazdag gyáros fia volt, aki a lap szerkesztésébe is bele-beleszött. 1912-ben egy ezzel kapcsolatos vita miatt kardpárbajt vívott Osvát Ernővel, aki megsebesítette. Ezt követően Hatvany otthagytta a *Nyugatot*.

A gazdag polgárok által támogatott folyóirat kéthetenként jelent meg, alacsony példányszámban. Eleinte csupán néhány száz, később egy-kétezer példány fogyott a lapból. Jelentősége azonban ennél jóval nagyobb volt.

A *Nyugat* szemben állt a maradisággal, de egyetlen politikai irányzat mellett sem kötelezte el magát. Az „írói szabadság öröként” fiatal, ismeretlen tehetségek írásait is megjelentette. Így fedezték fel pl. Móricz Zsigmondot és Babits Mihályt, akik később szerkesztői lettek a folyóiratnak. A lap nagy jelentőséget tulajdonított a modern nyugat-európai irodalom megismertetésének is.

A folyóirat ezen kívül a művészetek más területeit is bemutatta: rendszeresen beszámolt színházi bemutatókról, volt képzőművészeti és zenei rovata is.

A laphoz az első világháborúval lezáruló időszakban csatlakozókat nevezük a *Nyugat* első nemzedékének. Ennek kiemelkedő alakjai: Ady Endre, Babits Mihály, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond és Tóth Árpád.

A *Nyugat* és a társ művészetek

A *Nyugat* nemcsak az irodalmat támogatta, hanem figyelt más művészeti ágakra is. „Nekünk magunkhoz kell fűznünk minden úgynevezett modern mozgalmat színházban, zenében, festészetben, társadalmi meg politikai dolgokban is.” – írta Ignótos egyik levelében.

Felismerték például a film és a fotóművészet jelentőségét. Karinthy maga is rendelkezett filmfelvételével, számos eseményt megörökített a maga és baráti környezete életéből. „A mozgókép a legcsodálatosabb alkotása az emberi leleménynek” – írta 1909-ben a *Nyugatban*. Babits pedig *Mozgófénykép* című versében idézte meg a mozit:

*A gép sugarát kerekén veti, képköre fénylik a sík lepedőn
mindjárt, szívem, uj színek és alakok lovagolnak a fénylegyezőn
olcsó s remek élvezet összecsoválni e gyors jelenéseket itt:
első a Szerelmi Tragédia, melyet a lámpa a falra vetít. [...]*
*Ó nézd, gyönyörű! gyönyörű ez a fény- és árnycsere kékbe pirosból!
S hogy gördül a két robogó! Hogyan is, hogyan is lehet ez papirosból!*

10.4. kép • Rippl-Rónai József portrét készített a *Nyugat* több szerzőjéről is. (A képen éppen Babits képét festi.) Célját így fogalmazta meg: „Le akarom festeni mindazokat, akik [...] kis maradék országunkat nagygyá, kultúrájában elismertté teszik.”

1. „Jó garázs volt az a régi Nyugat: csak jó kocsikat vettek fel, s azok futhattak, amerre akartak” – írta Móricz Zsigmond. A Nyugat tevékenységének ismeretében értelmezd ezt a kijelentést!
2. Vitassátok meg, miért lehetett olyan nagy hatása a Nyugatnak!
3. Alkossatok csoportokat! Készítsetek névjegykártyát a Nyugat szerkesztőségének!
4. Játsszátok el, hogy korabeli utcai újságterjesztők (azaz rikkancsok) vagytok! Hogyan reklámoznátok, árulnátok az újságot?
5. Nézz utána, mi történt a Nyugattal Babits Mihály halála után!
6. Olvasd el az alábbi részletet Móricz Zsigmond Huszonöt év című írásából! A folyóirat mely jellegzetességeit, erőnyeit emeli ki a szerző?

A Nyugat huszonötödik évét azzal kezdi, amivel az elsőt: magvat termelni a jövőnek.

Különös program, amelytől soha egy negyedszázad alatt el nem tért: a Nyugat sohasem pályázott arra, hogy kész virágot áruljon; arra, hogy aratást érjen, zsákoljon, eladjon; hogy eredményeket fölözzön le: huszonöt évének rendeltetése az volt s az ma is: magvakat csíráztatni, rügyeket bontogatni, surjánt [fiatal hajtást] nevelni. Az övé a kezdés, az elindítás, a kiröpítés.

Százak jelentkeztek hasábjain első írásukkal. Százak, akik közül a legtöbbit addig, míg a Nyugat napfényre nem hozta, semmiféle nyomtatott dicsőség meg nem tisztelt. Százak, akik itt nyerték a keresztvizet, az anyakönyvi beiktatást s a honpolgári oklevelet az Írás birodalmában.

S a százak közül váltak ki az utolsó huszonöt évnek mindazok a nevei és egyéniségei, akik aztán vezetői, díszei és értékei lettek a magyar irodalomnak.

A Nyugat primőrrel kedveskedett, az első zsongéval áldozott, mindig a friss lélek friss édességét adta a magyar szellemnek. [...]

Legyen dicsőség azoknak, akik ennek a folyóiratnak alapelveit úgy megszabták, úgy kijelölték s úgy szentté tették, hogy nem is volt rá lehetőség, hogy arról bármikor is letérhessen.

Ignotus, Osvát Ernő, Fenyő Miksa. Ez a három író volt a lap megalapítója, szerkesztésének megkonstruálója s gépezetének nagyszerű irányítója.

Tudod-e?

A Nyugat indulásakor a folyóirat címére több ötlet is felmerült. A lap egyik alapítója, Fenyő Miksa így vall erről:

„Egy ideig még vacilláltunk [tétováz-tunk] a Nyugat és a Disputa között, végül maradt a Nyugat.”

Móricz így jellemezte a névadást:

„A Nyugat cím mindenkor szimbolikusan jelentette a magyarságnak a nyugati nagy népek szellemi életébe való bekapcsolódását.”

11.1. kép • Móricz Zsigmond, a lap egyik akkori szerkesztője mond beszédet a Nyugat huszonötödik évfolyamának indulása alkalmából tartott ünnepségen

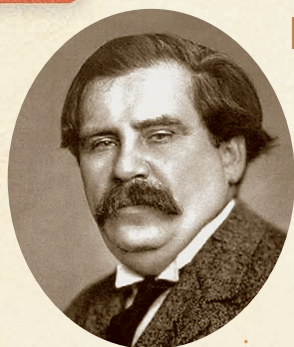
Móricz Zsigmond

Légy jó mindhalálig

Több regényben, novellában találkoztál már gyerekekkel. Különböző helyzetekben láthattad őket. Volt, aki faluban élt szegényes körülmények között, míg másnak kényelmes, gazdag otthona volt. Némelyek szülő nélkül, árván maradván, mások nagycsaládban. A következő regény hőse is egy kisdíák, aki kollégiumba kerülve egyedül néz szembe gondoljaival, egyedül tapasztalja meg, hogy a felnőttek világa bonyolult, s hogy a jó szándék ellenére könnyen bajba kerülhet az ember.

- Hogyan jelenik meg a diákélet a korábban olvasott irodalmi művekben? Elevenítsétek fel!

76.1. kép • Móricz Zsigmond portréja

Móricz Zsigmond

(1879, Tiszacsécsé – 1942, Budapest)

„Ő az első magyar író, aki a társadalom legmélyéből, a falusi szegénységből indulva mindent felhozott magával. [...] Alulról indult, valóban a mélységből, akár a népmesék nagy vállalkozásokra termett hőse, és nekivágott a bozótnak.” (Féja Géza)

Magyar író. Egyszerű falusi családba született. Élete első éveit boldogságban töltötte, ám több szerencsétlenség érte a családot, és elszegényedtek. Prügyre költöztek, ahol a „*feledhetetlen szenvedések*” évei következtek.

1890-től a debreceni református kollégium diákja volt, majd Sárospatakon, Kisújszálláson tanult. Ezután Debrecenben teológiát hallgatott, majd Budapesten járt a jogi, majd a bölcsészkarra, de tanári szakvizsgát nem tett. Ezután különböző hivatali munkákból élt. Az újságírás, az írói munka vonzotta.

1905-ben feleségül vette Holics Eugéniát, aki műveinek értő olvasója is volt. Móricz magánéletét tragédiák övezték: két kislia meghalt. 1908-ban a *Hét krajcár* című novella, majd az azonos című novelláskötet hozta meg számára az írói hírnevet. Újfajta parasztábrázolására Ady szemléletmódja nagy hatással volt.

Az első világháború alatt haditudósító volt. Munkáiban a háború lélekölő volta jelenik meg (pl. a *Szegény emberek* című novellában). A magyarországi forradalmak új reményt villantottak fel számára, de hamarosan kiábrándult. A Tanácsköztársaság bukása után visszavonultan élt Leányfalun. Házassága megromlott, felesége öngyilkos lett. Móricz újranősült, Simonyi Mária színésznőt vette el, aki gondot viselt három lányára. 1936-ban megismerkedett egy szerencsétlen sorsú lánnyal, Littkei Erzsébettel, akit Csibének nevezett. Ő az ihletője az *Árvácska* című megrázó kisregénynek és a Csibe-novelláknak.

1929-től a *Nyugat* szerkesztője volt, majd a *Kelet Népe* című lapot irányította. Novelláiban a kisemberek világa mellett az éhség az egyik központi motívum (*Tragédia, Egyszer jóllakni*). Regényei felidézik a falusi (*Sárarany*), valamint a kisvárosi életet (*Isten háta mögött, Rokonok*), illetve a dzsentrivilágot (*Úri muri*). A történelem is foglalkoztatta: regénytrilógiában dolgozta fel Erdély történetét.

Móricz, a vállalkozó

Az író egyszerre volt vállalkozó szellemű és takarékoskodó. Például pontos nyilvántartást vezetett a kiadásokról és bevételekről. Amikor azonban már megtehetette, szívesen fektetett pénzt tőzsdei részvényekbe, ingatlanokat vásárolt és adott el, vagy mezőgazdasági vállalkozásba kezdett. Ám ezek az üzletei nem voltak sikeresek. Különösen irodalmi vállalkozásai ütöttek ki balul. A *Nyugat* című folyóiratot nemcsak szerkesztette, hanem egyik tulajdonosa is lett. 1939-ben pedig a *Kelet Népe* című folyóiratot vette meg óriási adósságokkal. Felolvasásokat tartott, irodalmi programokat szervezett, hogy fellendítse a lapokat, de nem járt sikerrel. 1929-ben a naplójában így írt a Nyugatba való betársulásáról:

„November 13. Szerda Délben a Ritzben ebédeltünk, Fenyő, Babits, Gellért és én. *Sindicatusi* [szindikátusi, itt: társulási] szerződést ajánl Fenyő, hogy 1/3 arányban osztozzunk a részvényeken. Ő vállal 12.000-et, Babits befizet 12.000-t félév alatt 7.000-t azonnal. Én vállalom a nyomda 12.000-ét. [...] Nem vagyok lelkes. Mária igen lehangolt. Félt, hogy túlságosan lefoglal majd a lap, s nem is bízik benne. [...] Babits a szerkesztést és a kritikai rovatot és a vers szerkesztést kéri. Boldogan adom – ez nem kell nekem. Épp ez nem. Haragosokat gyűjteni. Már hatvan oldal jegyzetem van a Nyugat építéséhez. A tervezéshez csak józan ész kell, – a végrehajtáshoz ököl és pofa. Ez nehéz lesz. Kire számítsak?”

A regény elején megismerkedünk a főhőssel, egy kisfiúval, aki távol került az otthonától. Betekint-hetünk a debreceni kollégium életébe, mindennapjaiba, és találkozunk Nyilas Misi osztálytársaival, tanáraival is.

- *Beszélgétek meg, miért nehéz beilleszkedni egy közösségbe!*

1. Mikor és hol történnek az események? Honnan tudjuk meg pontosan az évszámot?
2. Mutasd be a kollégiumot és a diákok életét a szövegből vett idézetek segítségével!
3. Milyen „kincseket” vásárol Misi? Miért gyötri emiatt lelkiismeret-furdalás?
4. Miért nagy esemény a pakk a diákok, illetve Nyilas Misi számára?
5. A pakk és a vele kapcsolatos események sok mindent elárulnak a diákokról és családjukról. Gyűjtsétek össze ezeket az információkat!
6. Hogyan zajlik Misi első látogatása Pósalaky úrnál? Milyen furcsaságot találhatunk az öregember viselkedésében?
7. Hogyan élnek Orczyék? Misi számára melyek a legmeglepőbb dolgok a gazdag család otthoná-ban, életében?
8. Mit tudunk meg Misi otthoni körülményeiről, családjáról az Orczyéknál tett látogatás során?
9. Milyen érzésekkel távozik Misi Orczyéktól? Hogyan számol be az osztálytársánál tett látogatásról Pósalaky bácsinak?
10. Minek alapján teszi meg a számokat Pósalaky úr a lutrin?
11. Melyik társával viselkedik Misi a legfelszabadultabban? Szerinted miért?
12. Milyen módon igyekszik segíteni a szegény diák helyzetén Gyéres tanár úr?

A debreceni fűvészkert

Nyilas Misi gyakran megy ki a fűvészkertbe tanulni, gondolkodni. A fűvészkert valóban létezett, valószínű, hogy debreceni kisdíák korában Móricz is gyakran üldögélt padjain.

Debrecenben régtől fogva nagy hagyománya van a növénytan (más néven botanika) oktatásának. Már a 16. században könyvet írt a témáról Meliusz Juhász Péter, a debreceni református püspök. Majd 1807-ben Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály (a Lúdas Matyi szerzője) létrehozta az első fűvészkertet is. Debrecen város tanácsa jelölte ki a kollégiumtól nem messze (akkori nevén a Pap-taván) azt a területet, melyen megindult a növények telepítése. A fűvészkert a kollégium felügyelete alá tartozott, és a diákok természettudományos képzését szolgálta.

Amikor a Kossuth Lajos Tudományegyetem épülete elkészült a Nagyerdőn, a kert elvesztette szerepét. Helyén ma a Déry múzeum épülete áll. A mai botanikus kert pedig a Nagyerdőn található. 12 hektáros területén mintegy 8000 növényfajt mutat be a látogatóknak.

77.1. kép • Korabeli képeslap. Keresd meg a fűvészkertet a 80. oldalon található térképen! Melyik olvasott regényben kap szintén szerepet egy fűvészkert?

A debreceni kollégium

Debrecen a reformáció terjedésével a 16. században áttért az új hitre. Ekkorra, az 1530-as évekre tehető a református kollégium alapítása.

Az intézmény fenntartását nagyrészt a város vállalta magára, közpénzekből, különböző adókból fizették a tanárokat és a rászoruló diákok ellátását. Az erdélyi fejedelmek is sokat tettek a kollégiumért, adományaik nagyban hozzájárultak az iskola fennmaradásához. További bevételi forrást jelentett a diákok kápsálása: a tanulók minden ősszel körbejárták a várost, és adományokat gyűjtöttek a lakosságtól, hogy fedezzék ellátásukat.

Az intézmény életét az iskolatörvények szabályozták. A kollégiumban a diákok a 19. század közepéig egyenruhát viseltek. Az oktatás nyelve évszázadokon keresztül a latin volt, és ha valaki magyarul szólalt meg, büntetést kellett fizetnie. A 18. század végén aztán – a hazai felsőoktatásban elsőként – a tanítás nyelve a magyar lett.

Az iskolának volt saját énekkara, sőt tűzoltóegylete is, mely már a 17. században is működött, és tagjai gyakran életük kockáztatásával védték a tűzvészek pusztításától a várost. Szolgálatukért cserébe az egyesület tagjai bizonyos kiváltságokban részesültek.

Az 1848–49-es szabadságharc idején a kollégium imatermében tartotta üléseit a Pest-Budáról elmenekült országgyűlés 1849 januárjától májusáig. Kossuthra emlékeztet a teremben található felirat: „*Ez Istennek szentelt szószerkőről szólta a nemzetmentés ígését Kossuth Lajos.*” Többek között itt döntöttek a Habsburgok trónfosztásáról, valamint itt készítették el a *Függetlenségi Nyilatkozat* szövegét.

Irodalmunk számos jeles alakja volt a kollégium diákja, például Fazekas Mihály, Csokonai Vitéz Mihály, Kölcsey Ferenc, Arany János, Ady Endre vagy Móricz Zsigmond.

78.2–3. kép • A kollégium régi épülete, amely 1802-ben leégett (a kis képen), illetve Debrecen légi felvétele napjainkban (a kollégium épülete a kép jobb alsó részén látható). Hasonlítsd össze a két képet! Figyeld meg a változásokat!

78.1. kép • A kollégiumi diákok egyenruhája a 19. század elején

Pósalaky úr az álmában megjelenő dolgokhoz tartozó számokat teszi meg a lutrin. Az álmok megfejtése mindig is foglalkoztatta az embereket, akik gyakran próbáltak tőkét kovácsolni az álomban megjelenő információkból. Erről a jelenségről számol be a *Nyugat* első nemzedékéhez tartozó író, Krúdy Gyula *Álmoskönyvének* bevezetőjében. Vitassátok meg, szerintetek mit üzennek nekünk az álmok!

1799-iki esztendőbeli megnagyobbított álmoskönyv a Lottériában megjártásra ajánlható számokkal jelenik meg. Hozzátéteget a képes álmoskönyvecske, amelyben előadatik, hogy az álomban látott dolog micsoda számokat jelentsen, mely szerint ki-ki szerencsét próbálhat.

Itt aztán elgondolkozhatunk, vajon ki találhatta ki ezeket a számokat, amelyeket az egyes álmofejtések mellé biggyesztett a szerkesztő. Miért jelent 68-at pogácsát enni? Miért a méhraj 36-ot? Pedig bizonyos, hogy az álmoskönyvi számoknak éppen olyan eredetük van, mint akár a zsidók vagy az ősmagyarok szent számainak, ámde elfogadható magyarázatot e számok létrejöttére nem lelni a régi könyvekben. Valószínű, hogy ismét azoknak a „bölcsek, öreg emberek”-nek megfigyelései, tapasztalatai irányadók az álmoskönyvszerkesztő számjegyeiben, akik egyébként mindenféle „mesterkedéssel” hozzájárultak ahhoz, hogy tudjuk előre az időjárást, a száz esztendő előtt kimondott jövőndőt! Ezek a régen eltávozott öregek figyelmeztettek tán, hogy milyen számok jöttek ki a budai lutrin, mikor ők lencsével álmodtak? A mindentudó bölcsek süitötték ki, hogy miért jelent a részeg ember két 7-es számot.

Oly bonyodalmassá tenné Álmoskönyvemet e régi számok magyarázata és felhasználása, hogy inkább lemondtam az álmofejtések mellé illeszteni szokott számjegyekről, bár bizonyosan sokan lesznek az olvasók között, akik ezt a hanyagságomat nehezményezik.

A kis lutrit már eltörölték hazánkban¹, és a szegény ember hiába álmodja a legjobb számokat, meggazdagodni többé nem lehet egy szerencsés álommal. Meg kell elégednie a szegénynek a távoli reménységgel, amely álmát e könyvben magyarázza.

¹ Krúdy ezeket a sorokat 1919-ben írta. A lutrit 1897-ben Magyarországon a parlament határozata értelmében egy más rendszerű szerencsejáték váltotta fel. A lottójátékot 1957-ben vezették be ismét hazánkban

A lottójáték eredete

A lutri a ma is nagy népszerűségnek örvendő lottó korabeli változata. A hasonló sorsjátékok kialakulása ókori gyökerekig nyúlik vissza. Kínában például már a Kr. e. 2. században rendeztek ilyen nyereményjátékot. Ennek bevételét főként a kínai nagy fal építésére fordították.

A mai lottójáték kialakulása Itáliához köthető. Több észak-itáliai városköztársaságban ugyanis az államot irányító tanácsba a tagokat sorsolással választották. Hamar elterjedt az a szokás a polgárok körében, hogy fogadásokat kötöttek az új tanácsstagok személyére. A játék izgalma, a várható nyeremény értéke sok embert csábított a részvételre. Így aztán a fogadásokat szervező vállalkozók jelentős nyereségre tettek szert.

Genovában [dzsenova] minden évben 90 jelöltből sorsolták ki az öt új tisztségviselőt. Az egyik vezetőnek jutott eszébe, hogy a fogadások szervezéséből származó hasznot megtarthatná a város. Ezért 1620-ban saját kezükbe vették a játék lebonyolítását.

A lottó hamarosan terjedni kezdett Európában. Az olaszok közvetítésével eljutott Bécsbe, majd 1763-ban Magyarországra is. A regény idejében a Monarchia területén több lottóvállalkozás is létezett.

79.1. kép • Lottóbefizetést igazoló cédula, az ún. reskontó. Melyik évből származik?

Misi legjobb barátja a műben Gimesi. Móricz is megtalálta lelki társát a *Nyugat* írói közt Ady személyében. Míg a költő verseiben ábrázolta a magyar elmaradottságot, addig Móricz prózai műveiben. Ady verses levélben üdvözölte barátját. Erre Móricz hasonlóan válaszolt, de már a költő halála után. Ezekből a művekből olvashatsz egy-egy részletet. Értelmezd Ady versének első két sorát! Valóra vált-e a jóslat?

*Boldog Móricz Zsigmond, ki nem korán kezdted,
Aszúra fog érni minden szép gerezded,
Rajtad már nem ülhet rohadt, magyar átok:
Ez okos elkésés: ez a magyarságod.
És mégis siettél: meglepődve vitted
Súlyát az ujságos, magyaros, szent hitnek,
Dölyffel, feleséggel, gyermekkel, várással,
Sok, most ébredező, ó kitalálással.
És ha hébe-hóba talán másként véled:
Erős vagy, mert erős lelkedben az Élet.*

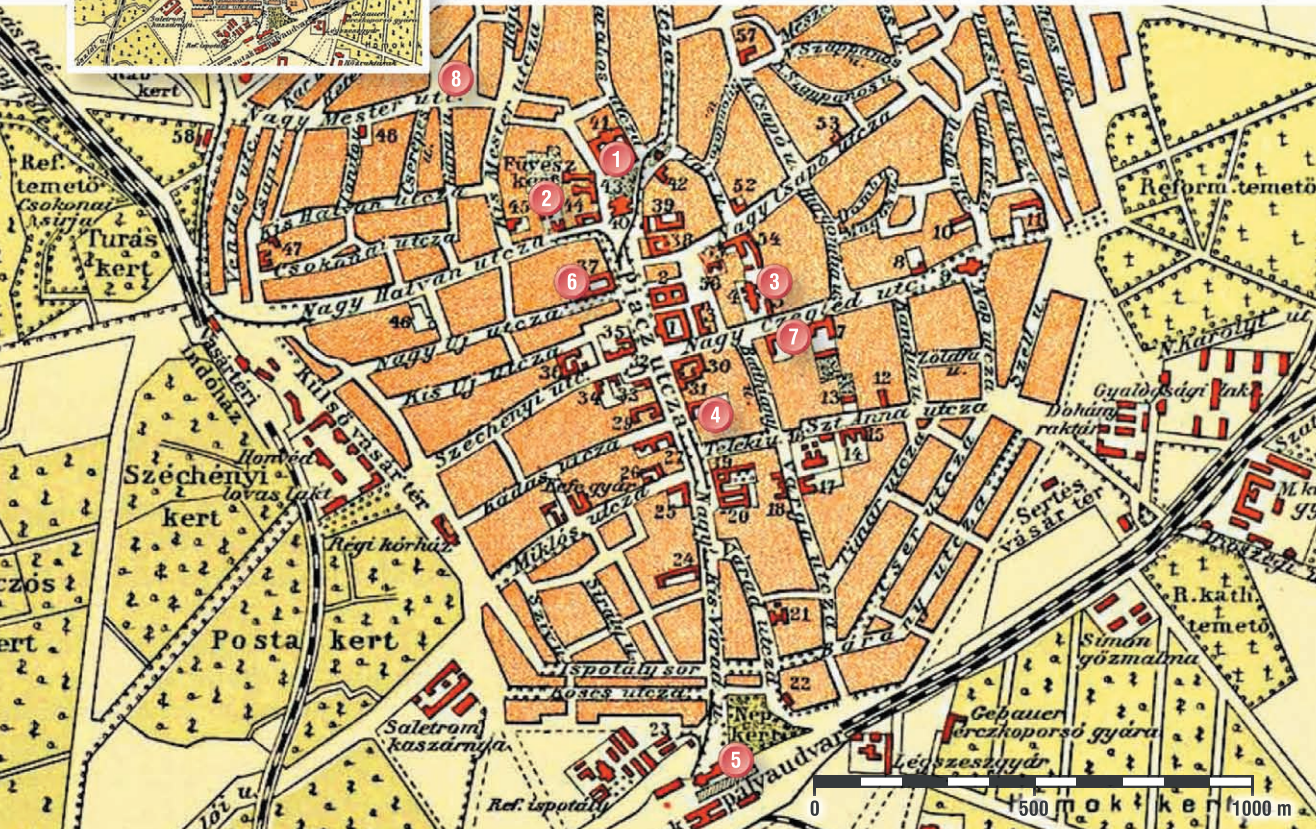
(Ady Endre: Levél-féle Móricz Zsigmondhoz)

*Érzem már az olthatatlan vágyat a Holnap után.
Eddig a Tegnapot fájtam.
Tüzek íztanak, lángok gyultanak, füstök vertenek,
Tegnap máglya nyomoruságiból.*

(Móricz Zsigmond: A magyar ugar újra énekel)

80.1-2. kép • Debrecen korabeli térképe a regény fontosabb helyszíneivel: 1. a kollégium; 2. a fűvészkert; 3. a színház; 4. a posta; 5. a pályaudvar; 6. Pósalaky úr háza; 7. Orczyék lakása; 8. Törökék háza. Az egyes szereplők lakóhelye csak nagyjából azonosítható be a regény alapján, Doroghyékéra vonatkozóan pedig egyáltalán nincs a műben utalás. Próbáld meg nyomon követni a térképen Misi regénybeli útvonalait!

Kisepikai alkotások

A könyvekben leírt történetek sokfélék lehetnek: izgalmasak, tréfásak, elgondolkodtatók, meghökkentők vagy meghatók. Az igazán jó művekre az jellemző, hogy szinte nem tudjuk letenni őket, annyira magukkal ragadnak különleges világukba.

A következő írások eltérő stílusuk és témájuk ellenére egyvalamiben megegyeznek: saját műfajuk kiemelkedő alkotásai közé tartoznak.

- Beszéljétek meg, ti milyen témájú könyveket olvastok legszívesebben!

Agatha Christie: Gyilkosság a vadászlakban

Az angol író, Agatha Christie [ágátá kriszti] a bűnügyi irodalom világszerte ismert szerzője. Noveláiban és regényeiben a logikai következtetés játssza a főszerepet. A következő történetben egyik legkedvesebb hősének munkamódszerével ismerkedhetünk meg.

- Szerintetek mi a titka a detektívtörténetek sikerének? Értékes vagy értéktelen a krimi mint műalkotás? Beszéljétek meg!

Agatha Christie

GYILKOSSÁG A VADÁSZLAKBAN

¹ Agatha Christie több művének főhőse Hercule Poirot [erkül poáró], a belga mesterdetektív; állandó társa és barátja Arthur Hastings [áször hésztingsz] kapitány

Tudod-e?

Egy közkeletű hiedelem szerint a tüsszentés azt jelzi, hogy amit előtte mondtak, az igaz.

² *Monsieur* [mőszjő]; *Mr.* [mísztó] • udvarias megszólítások francia, illetve angol nyelven; jelentésük: úr

³ *revüszínház* • zenés-táncos előadásokat bemutató szórakozóhely

⁴ *Derbyshire* [dárbisó] • Anglia középső részén fekvő terület

– Végül is elképzelhetőnek tartom, kedves Hastingsom – mormogta Poirot¹ mester –, hogy ezúttal még nem halok meg...

Mindenesetre biztató, sőt egyenesen bizakodó kijelentésnek éreztem ezt egy olyan betegtől, aki tegnap még az influenza szörnyű poklában vergődött. Először én dőltem ágynak, és Poirot ápolt, de ő is megkapta tőlem. Valósággal egy párnahegynek támaszkodva pihegett az ágyában, nyakát óriási gyapjúsállal bugyolálta be, és éppen forró hársfateáját kortyolgatta, melyet saját receptje szerint kellett elkészítenem.

– Igen, igen – folytatta barátom –, ha talpra állok, ismét az leszek, aki eddig is voltam; a nagy Hercule Poirot, a gonosztevők réme!

– Szerencsére, Poirot, egyetlen különlegesen érdekes ügyről sem csúszott le közben!

– Ez az egy igaz... – tüsszentett egy nagyot Poirot.

– Látja, hogy igazam volt – nevettem el magam.

Ebben a pillanatban háziasszonyunk dugta be a fejét, szokása szerint kopogás nélkül, az ajtón.

– Egy úr van lent. Haladéktalanul beszélni szeretne Monsieur² Poirot-val vagy a kapitány úrral. Rendkívül finom és előkelő férfinak látszik...

Atadta a névjegyét. – Mr.² Roger Havering [rádzser hévöring] – olvastam hangosan.

Poirot a könyvszekrény felé biccentett a fejével. Leemeltem a polcról egy lexikont. Poirot valósággal kikapta a kezemből.

„Az ötödik Windsor [vindzor] báró kisebbik fia, 1913-ban feleségül vette Zoét, William Crabb [viljem kreb] lányát.”

– Hm – mondtam tűnődve –, Zoé, azt hiszem ő az, aki a Frivolity [frivoliti] revüszínházban³ lépett fel a háború előtt. Csakhogy akkor Zoé Carrisbrooknak [kerszbrúk] hívták.

– Nem kérdezné meg tőle, hogy miért jött? Egyben menten ki, kedves Hastings, hogy betegségem miatt személyesen nem fogadhatom.

Roger Havering negyven év körüli, nyúlánk és valóban nagyon jó megjelenésű férfi volt. De arca komor volt, és a tekintete riadt.

– Hastings kapitány, ha nem csalódom? Ugyebár ön Monsieur Poirot közvetlen munkatársa? Poirot úrnak feltétlenül le kell jönnie velem még ma Derbyshire-be⁴!

– Rendkívül sajnálom, de Poirot ágyban fekvő beteg. Súlyos influenzája van. Napokig nem szabad még fölkelnie.

– Atyaúristen! – komorult el még jobban. – Ez rettentő csapás számunkra!

– Mégis miről van szó?

– Nagybátyámat, aki egyben a legjobb barátunk volt, múlt éjjel meggyilkolták.

– Itt Londonban történt a bűntény?

– Nem, Derbyshire-ben. Én ugyan Londonban voltam, de ma reggel feleségem megtáviratozta részletesen a történeteket. Haladéktalanul idejöttem, hogy Monsieur Poirot segítségét kérjem. Szeretném, ha ő venné kézbe a nyomozást.

– Bocsásson meg egy pillanatra – kértem meg –, fölszaladok Poirot meszterhez. Közben ugyanis pompás ötletem támadt!

Néhány szóval közöltem barátommal a tényeket és a szándékomat.

– Értem... értem... nem is rossz ötlet! Tehát maga akar lemenni helyettem? Miért ne! Azt hiszem, hogy most már teljesen tisztában van a módszeremmel. Rendben van, utazzon le Mr. Haveringgal Derbyshire-be. Arra kérem csupán, hogy részletesen tájékoztasson mindennap az ügyről, és hogy szó szerint kövesse az utasításaimat. Ezeket táviratban fogom közölni.

Feltételébe – mondanom se kell talán – készségesen beleegyeztem.

Egy órával később kigördült velünk a gyorsvonat Londonból. Egy első osztályú fülkében ültünk kettesben Mr. Haveringgal.

– Azzal kell kezdenem, Hastings kapitány, hogy Hunter's Lodge [hántörsz lodzs], ahol ez a szörnyű dráma történt, egy kis vadászkastély – sőt inkább csak vadászlak – a derbyshire-i mocsaras, lápos vidéken. Állandó lakásunk New Market [nyú mákit] közelében van, de Londonban is van egy szobánk, ha fel kell szaladnunk valamiért a fővárosba. Hunter's Lodge-ban csak egy házvezetőnő tartózkodik állandóan, mert a hétvégeket általában ott töltjük. Nagybátyám, Harrington Pace [herington pész] három év óta együtt lakik velünk. Sem apámmal, sem a bátyámmal nem jött ki soha, minket viszont a feleségemmel rendkívül szeretett. Én nem vagyok túlzottan jó anyagi körülmények között, ő azonban igen gazdag, úgyhogy háztartásunk költségeit magára vállalta. Igen kellemes ember volt, úgyhogy nagyon jól kijöttünk egymással. Két nappal ezelőtt nagybátyám – aki belefáradt a nagyvárosi élet zajába – azt javasolta, hogy menjünk le néhány napra Hunter's Lodge-ba. Feleségem táviratozott Mrs.⁵ Middletonnak [midlton], a házvezetőnőnknek, és azonnal leutaztunk. Nekem tegnap vissza kellett jönnöm Londonba, de a feleségem és a nagybátyám lent maradtak. Tessék, itt van a távirat, amit a feleségemtől kaptam:

„AZONNAL GYERE HARRINGTON BÁCSIT ESTE MEGGYILKOLTÁK HOZZÁL JÓ DETEKTÍVET ÉS TE IS GYERE MINDENKÉPP – ZOÉ”

– Semmi közelebbit nem tud arról, hogyan történt a gyilkosság? – próbáltam elkezdni a nyomozást.

– Nem. Gondolom, az esti lapokban már benne lesz. És a rendőrség is biztos munkához látott.

5 Mrs. [miszisz] • asszony; olyan nők udvarias angol megszólítása, akik már kötöttek házasságot

165.1. kép • Régi távirat. Ma milyen módokon lehet egy hírt gyorsan eljuttatni valakinek?

⁶ *Scotland Yard* [szkátland jad] • a brit rendőrség elnevezése; nevét a régi központjának helyet adó utcáról kapta

Három órakerkeztünk meg Elmer's Dale-be [elmörsz dél], ahonnan autó vitt ki bennünket Hunter's Lodge-ba. A vadászlak öt kilométernyire volt az állomástól. A szürke kőtömbökből épült komor ház magányosan állt a sivár tájon.

– Milyen elhagyatott épület! – állapítottam meg borzongva.

– Igyekezem is minél előbb megszabadulni tőle! Képtelen volnék itt egyetlen napot is eltölteni – mondotta Havering mogorván.

Kinyitotta a kaput, és elindultunk egy keskeny ösvényen a ház felé, amikor egy ismerős alak integetését vettem észre.

– Japp [dzsep]! – kiáltottam fel meglepetésemben.

Poirot régi ismerőse és ellenfele, a Scotland Yard⁶ felügyelője barátságosan biccentett felém, majd útitársamhoz fordult.

– Mr. Havering, ha nem tévedek? Engem küldtek le Londonból, hogy foglalkozzam az ügyel. Néhány felvilágosítást szeretnék kérni, uram.

– De hiszen a feleségem volt itt...

– Vele már beszéltem és a házvezetőnőjünkkel is, Mrs. Middletonnal. Csak rövid ideig tartom fel; még ma vissza kell mennem Londonba. Különböben is mindent láttam már, amit csak láthattam.

– Csakhogy én nem voltam itt... nem tudok semmiről... – szabadkozott Havering.

– Ezt tudom – bólintott Japp felügyelő. – Egy-két dologban azonban szeretném kikérni a véleményét. Addig Hastings kapitány fölmege a házba, és megmondja a feleségének, hogy én tartottam fel egy pillanatra.

Megnyomtam a csengőt. Feketébe öltözött, ötven év körüli, egyszerű asszony nyitott ajtót.

– Hastings kapitány vagyok. Mr. Havering is azonnal itt lesz – magyaráztam. – Azért jöttem le vele Londonba, hogy segítsek neki a nyomozásban. Elmondaná addig nekem, hogy mi is történt itt az elmúlt éjszaka?

– Természetesen, kapitány úr. Parancsoljon beljebb fáradni.

Becsukta mögöttem az ajtót, és bevezetett a hallba, ahol meglehetősen rossz volt a világítás.

– Tegnap este vacsora után csöngettek. Egy férfi állt a kapuban. Azt mondta, Mr. Pace-szel kell beszélnie haladéktalanul. Bevezettem abba a szobába, ahol Mr. Havering a vadászfelszereléseit tartja. Mi magunk között csak fegyverteremnek hívjuk. Az illető nem mondta meg a nevét, bár kétszer is megkérdeztem tőle. Semmi jelentőséget nem tulajdonítottam ennek akkor, de utólag meglehetősen furcsának találok. Bejelentettem Mr. Pace-nek, hogy keresik. Valósággal megdöbbsent, hogy vajon ki lehet ez a késői, ismeretlen látogató. Még odaszólt a nagyságos asszonynak: „Bocsáss meg, Zoé drágám, rögtön visszajövök.” Láttam, amikor belépett a fegyverterembe, én pedig visszamentem a konyhába. Néhány perc múlva hangos szóváltás ütötte meg a fületem, mintha többen hevesen vitakoztak volna. Bevallom, kicsit kíváncsi természetű vagyok, így kijöttem ide, a hallba. Ebben a pillanatban ért le a nagyságos asszony is az emeletről. A következő másodpercben óriási detonáció⁷ reszkettette meg a házat, majd csönd lett, halálos csönd. A fegyverterem felé rohantunk mindketten, de az ajtó kulcsra volt zárva belülről.

⁷ *detonáció* • itt: dörrenés

Kiszaladtunk a kertbe, és a nyitott ablakon át bemásztunk a fegyverterembe. A szőnyegen egy nagy vértócsában ott feküdt Mr. Pace, szétvetett karokkal, élettelenül.

– És a késői látogató? – érdeklődtem dobogó szívvel.

– Már nem volt a szobában. Feltehetően az ablakon át menekült el, amíg mi megkerültük a házat.

– Értem – mondtam tűnődve. Pedig bevallom, hogy egyáltalán nem értetem. – És maguk? Maguk mit csináltak?

– Mrs. Havering azonnal beküldött a rendőrségre, minthogy, sajnos, a házban nincs telefon. Gyalog kellett mennem: jó öt kilométernyire van ide. A rendőrökkel jöttem vissza, az őrmester úr itt is töltötte az éjszakát. A felügyelő úr pedig kora reggel érkezett meg Londonból.

– Milyen volt az a férfi, aki Mr. Pace-szel akart beszélni? Le tudná írni nekem?

A házvezetőnő elgondolkozva simított végig a homlokán.

– Negyven-ötven közt lehetett. Világos felöltőt⁸ viselt. A kiejtése jellemzően amerikai volt. Ja, és hogy el ne felejtsem: fekete szakálla majdnem a melléig ért.

– Nagyon köszönöm az értékes felvilágosítást. Ha lehetne, Mrs. Haveringgel is szeretnék beszélni.

– Fönt van a szobájában. Azonnal lehívom.

– Addig is közölje vele, hogy Mr. Havering is itt van. A kertben beszélget Japp felügyelővel.

Mrs. Havering nem váratott túl sokáig magára. Ellentmondó gondolataimból és következtetéseimből könnyű léptei riasztottak fel. Amint felemeltem a fejem, egy csinos fiatalasszonyt pillantottam meg, amint jött lefelé a lépcsőn. Meggypiros pulóver volt rajta és hasonló színű kalap; pompásan illet viruló arcához. Úgy látszik, a szinte a szeme előtt lejátszódó tragédia sem tudta megtörni.

– Hastings kapitány – mutatkoztam be neki.

Tudod-e?

Egy anekdota szerint Agatha Christie zseniális bűnügyi történeteit gyakran mosogatás közben találta ki.

⁸ felöltő • hosszú kabátféle

167.1. kép • Vidéki ház Angliában. Csoportokban dolgozva készíttetek alaprajzot a novellában szereplő vadászakról! Nevezzétek meg a helyiségeket!

Romeo és Júlia

Shakespeare

Az irodalom örök témája a szerelem. A kölcsönös érzelem a legnagyobb boldogság forrása, lelket nemesítő érzés, ugyanakkor gyakran pusztító erejű szenvedély, amely tragédiához is vezethet. Shakespeare *Romeo és Júlia* című műve egy fiatal szerelmespár sorsának állít örök emléket. Ez a dráma az egyik legnépszerűbb irodalmi alkotás: világszerte játsszák a színházak, és számos filmfeldolgozása is született.

- Milyen helyzetben látod az ifjú párt a festményen? Mit fejeznek ki a mozdulataik?

Romeo és Júlia • I. felvonás

Shakespeare művének középpontjában Romeo és Júlia, a fiatal szerelmespár áll. Kapcsolatuk beteljesedésének komoly akadálya: a két család régről származó ellenségeskedése. Az első felvonás is olyan összecsapással indul, amelynek ez az ellentét az okozója. Ezután megismerkedünk a darab fontosabb szereplőivel, és tanúi leszünk Romeo és Júlia első találkozásának is.

- *Idézzétek fel közösen, milyen szerelemről szóló művekkel találkoztatok már irodalomórán! Csoportosítsátok őket aszerint, hogy a szerelem beteljesül-e, vagy sem!*

-
1. Mit tudunk meg a Prológusból?
 2. Mit mesél Benvolio az ifjú Romeóról szüleinek? Mi Romeo „betegségének” oka?
 3. Mit tudunk meg Capulet és Páris találkozásából?
 4. Mire készülnek Capuleték házában? Miért biztatja Benvolio Romeót, hogy menjen el oda? Mit jelent az a mondat, hogy „A régi kínt az új kín űzi el”?
 5. Milyennek ítéled meg Capuletné és Júlia, illetve a dajka és Júlia viszonyát beszélgetésük alapján?
 6. Miről próbálja az anya meggyőzni a lányát?
 7. Miről beszélgetnek az ifjak a bálba érkezésük előtt?
 8. Milyen vendéglátó Capulet?
 9. Kik nem jelennek meg a bálban?
 10. Hogyan ismeri meg Romeo Júliát? Miért baljóslatú már itt a véletlen?

254.1–2. kép • Verona egy középkori krónika rajzán (a kis képen), illetve napjainkban. Shakespeare történetének nem angol helyszínt választott, Itáliában játszódik a dráma, olasz szereplőkkel. Hasonlítsd össze a két képet, és állapítsd meg, milyen azonosságok és különbségek fedezhetők fel rajtuk! Mi őrződött meg a város középkori arculatából?

Kosztolányi Dezső is lefordította a *Romeo és Júliát*. (Tankönyvünk feldolgozása Mészöly Dezső fordítását veszi alapul.) Shakespeare-ről több cikket is írt. Milyen emléképeket, életképeket villant fel Kosztolányi Dezső Shakespeare életéből az alábbi részletben?

Utálok a regényes beállítást, az eszményítést, a szólamokat, melyek csak műkedvelőket lelkesíthetnek. Képziletemnek, minelőtte munkába jönne, mindig arra van szüksége, hogy kissé csillapítsák, lehűtsék. Útközben megvettem Elmer Edgar Stoll [elmör edgár sztol] most megjelent tanulmányait: Shakespeare Studies [sékspír sztádíz]. Szeretem ezt a könyvet. Nem az „apostol”-t, a „vátész”-t [jós, látnok] hozza előm, hanem az írómesterembert, kinek olcsón darabokat kellett talpalnia, idegen tárgyakat átalakítani, harminchatot, hogy egy kis pénzt szerezzen, s később mint kurtanemes [kisnemes] visszavonulhasson birtokára, az eperfái közé, férjhez adhassa két leányát, Zsuzsannát és Juditot, egyiket egy kalapkészítőhöz, másikat egy jobb orvoshoz. Az, hogy közben remekműveket alkotott, magánügy. Halhatatlanságáról, dicsőségéről valószínűleg semmit sem tudott sem ő, sem kortársai. Ilyesmirel csak mai firkászok álmodoznak, mihelyt megírnak egy-két könyvet. Ő még végrendeletében is pusztán ágyairól, ezüstserlegeiről intézkedett, aztán a második lánya lakodalma után meghalt forrólázban [...], ötvenkét esztendőskorában.

Amint járok-kelek ezeken az utcákon, mindenütt őt keresem. [...] Mindent, amit látok vagy hallok, rá vonatkoztatok. Ezen a nyelven gondolkozott és írt. Erre volt a Globe [glób] színház, mely leégett. Akkor is ez a nyirkos ég alj borult rá, ennek a kenyérnek, ennek a gyümölcsnek ízét érezte, ezek az ódon kőtemplomok, kilincsek vették körül. [...] A néger, aki elsétált előttem, eszembe hozta, hogy Júlia arca úgy lengett az éjszakában, mint „ékszer a néger fülében”. Szemlélete átalakította a világot, engem is. Minden hasonlata, alakja él még. Abban reménykedtem, hogy majd találkozom vele.

(Pesti Hírlap, 1927. szeptember 8.)

255.1. kép • Shakespeare portréja. Milyennek mutatja a részlet az író?

A velencei karnevál

Romeo és Júlia a Capulet házban tartott álarcosbálon találkoznak először. A középkorban Európa-szerte gyakran tartottak ilyen ünnepségeket, elsősorban a farsangi időszakban, amely vízkeresztől (január 6.) hamvazószerdáig, azaz a húsvétot megelőző negyvennapos böjt kezdetéig tart. Ezekkel a zenés, táncos multságokkal a telet búcsúztatták.

Ilyen farsangi ünnepség az ősi hagyományokra épülő velencei karnevál is, melyet ma is minden évben megtartanak. A kéthetes rendezvénysorozat egy nappal hamvazószerda előtt ér véget.

A velencei karnevál idején rengeteg turista keresi fel a várost. A karneválozók színes jelmezeket és díszes álarcokat viselnek, csónakra, bárkára, tutajokra szállnak, a vízben ebédelnek és vacsoráznak, hajnalig táncolnak, mulatoznak.

255.2. kép • Karneválozók Velencében. Te milyen farsangi jelmezt viselnél legszívesebben? Miért?

A házasságkötés a középkorban

Ma a legtöbben 25–30 éves koruk körül kötnek házasságot. A középkorban ez jóval korábban történt: a nők például 14 éves korukban már általában házasságban éltek, gyermekeket szültek. 30 éves korra pedig ezek a nők nagymamává lettek. Capuletné is azt mondja magáról, hogy ő Júlia korában (azaz tizennégy évesen) már anya volt.

A házastársukat legtöbbször nem a fiatalok választották meg, hanem a szülők döntöttek gyermekeik sorsáról, így a szerelmi házasság ritka volt. Anyagi szempontok, a társadalmi rang, a politika határozta meg, hogy kivel házasodtak össze. A drámában Júliát is a kényszerházasság fenyegeti.

Az esküvőre a vőlegény legdíszesebb ruháját vette fel. A menyasszony ruhája is bármilyen színű lehetett. Mivel a kék szín az erkölcsösség, a tisztaság jelképe volt, ezért gyakran viseltek mindketten kék szalagot.

256.1. kép • Baldovinetti: *Sárga ruhás hölgy*. Keressetek a könyvtárban és az interneten képeket, amelyek Shakespeare korabeli női és férfiviseletet ábrázolnak!

A 19. században egyre több fordítás készült Shakespeare műveiből. A korszak egyik ismert színésze, Egressy Gábor az *Életképek* hasábjain méltatta a mester érdemeit. A szemelvény alapján állapítsátok meg, miért lehetett irodalmunk szempontjából olyan nagy jelentőségű Shakespeare műveinek fordítása!

Honosítson a nemzet már egyszer olyat, ki hozzon, és ne vigyen, és miután anyagi egészsége ügyében Fultont¹ meghonosítja: honosítsa meg szellemi ép-sége végett Shakespeare-t és Gutenberget, egész erejében és valóságában.

Shakespeare tündérszekerény. Vegyétek meg, aztán kívánjatok akármit, és nyissátok fel e szekrényt: s amit gondoltatok, amit kívántatok, benn találjátok.

Nincs irodalmatok?... Honosítsátok meg Shakespeare-t, és lesz irodalmatok, nagy és örök. [...]

Nincs ízlésetek?... Honosítsátok meg Shakespeare-t, és leszen ízésetek, ép, tiszta, képzett.

Nincs színészetek?... Honosítsátok meg annak nagymesterét, Shakespeare-t, és leszen. Őnála van a művészeti valóság, mélység és nagyság: tehát őnála van a színészet.

Mit kívántok még? Életbölcsséget [...] Nyissátok föl a tündérszekerényt, és ott fogjátok azt készen találni.

(Egressy Gábor: *Indítvány a szellemhonosítás ügyében*)

Tudod-e?

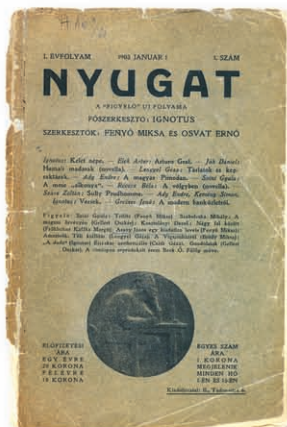
1860-ban létrejött a Kisfaludy Társaság Shakespeare Bizottsága azzal a céllal, hogy Shakespeare műveit művészi színvonalon tolmácsolják magyar nyelven. Nem véletlenül, hiszen korábban Vörösmarty — bár ő és Petőfi is ültetett át magyarrá Shakespeare-műveket — hiányolta e színdarabok fordítását: „*Sajnos nincs Romeónk, nincs Learünk, nem láthatjuk a Velencei kalmárt, Hamletnek csak árnyékát bírjuk.*” A társaságot Arany János irányította, aki maga is élen járt a fordításban.

256.2. kép • Egressy Gábor portréja. Nézz utána, milyen szerepet játszott a színész az 1848. március 15-i forradalomban, illetve a szabadságharcban!

¹ *Fulton* • az első használható gőzhajó megalkotója

Tartalomjegyzék

A Nyugat első nemzedéke

Irodalmi és kulturális élet a Nyugat első korszakában	8
Ady Endre pályaképe	14
Ady Endre: <i>Párisban járt az Ősz</i>	15
Ady Endre: <i>Szeretném, ha szeretnének</i>	18
Ady Endre: <i>A magyar Ugaron</i>	21
Ady Endre: <i>A föl-földobott kő</i>	24
Ady Endre: <i>Lédával a bálban</i>	27
Ady Endre: <i>Őrizem a szemed</i>	29
Móricz Zsigmond: <i>Hét krajcár</i>	32
Juhász Gyula: <i>Tiszai csönd</i>	38
Juhász Gyula: <i>Milyen volt...</i>	41
Babits Mihály pályaképe	44
Babits Mihály: <i>Messze... messze...</i>	45
Babits Mihály: <i>Új leoninusok</i>	48
Kosztolányi Dezső pályaképe	50
Kosztolányi Dezső: <i>Akarsz-e játszani?</i>	51
Kosztolányi Dezső: <i>Sakk-matt</i>	54
Kosztolányi Dezső: <i>A kulcs</i>	60
Tóth Árpád: <i>Körúti hajnal</i>	67
Karinthy Frigyes: <i>Röhög az egész osztály</i>	70
Összefoglalás	74

Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*

Móricz Zsigmond pályaképe	76
1–4. fejezet	77
5–8. fejezet	81
9–12. fejezet	86
A regényről	90
Összefoglalás	94

Versek

József Attila pályaképe	96
József Attila: <i>Tiszta szívvel</i>	97
József Attila: <i>Ringató</i>	100
József Attila: <i>Levegőt!</i>	102
József Attila: <i>A Dunánál</i>	106
József Attila: <i>Születésnapomra</i>	110
Radnóti Miklós pályaképe	114
Radnóti Miklós: <i>Tétova óda</i>	115

Radnóti Miklós: <i>Nem tudhatom...</i>	118
Radnóti Miklós: <i>Hetedik ecloga</i>	122
Radnóti Miklós: <i>Erőltetett menet</i>	126
Radnóti Miklós: <i>Razglednicák</i>	129
García Lorca: <i>Lovasember dala</i>	133
Pilinszky János: <i>Francia fogoly</i>	136
Éluard: <i>Szabadság</i>	140
Illyés Gyula: <i>Egy mondat a zsarnokságról</i>	144
Csanádi Imre: <i>Az 56-os évre</i>	151
Nemes Nagy Ágnes: <i>Fák</i>	156
Nagy László: <i>Tűz</i>	159
Összefoglalás	162

Kisepikai alkotások

Agatha Christie: <i>Gyilkosság a vadászlakban</i>	164
Márai Sándor: <i>Füves könyv</i>	175
Örkény István: <i>In memoriam dr. K. H. G.</i>	179
Lem: <i>Hogyan maradt meg a világ?</i>	182
Sütő András: <i>Egy csupor zsír</i>	188
Balogh István: <i>Karácsony</i>	195
Összefoglalás	202

Regényrészletek

Tamási Áron pályaképe	204
Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	205
Orwell: <i>Állatfarm</i>	217
Rejtő Jenő: <i>A tizennégy karátos autó</i>	226
Szabó Magda: <i>Abigél</i>	238
Kertész Imre: <i>Sorstalanság</i>	246
Összefoglalás	252

Shakespeare: *Romeo és Júlia*

<i>I. felvonás</i>	254
<i>II–III. felvonás</i>	257
<i>IV–V. felvonás</i>	261
A tragédiáról	264
„Színház az egész világ”	267
Összefoglalás	268
Irodalmi ajánló	269
Kislexikon	270
Életrajzok	271
Képjegyzék	276

